

Виходить у Львові
кожної п'ятниці.

Редакція, адміністрація і експедиція ул. академічна ч. 8.

ПРАВДА

Ціна за місячник
в Австрії

на рік злр. 4.—
 $\frac{1}{2}$ року " 2.—
 $\frac{1}{4}$ " " 1.—
за границею
на рік (8 руб.)
 $\frac{1}{2}$ року (4 руб.)

ВІСТНИК ПОЛІТИКИ, НАУКИ І ПИСЬМЕНСТВА.

Складаймо на науковий фонд товариства імени Шевченка!

Зміна системи.

(Кінець).

Подумаймо тепер над тим, що і як робити, щоби дійсно всюди наступила виразна, рішуча і тривала зміна системи в користь Русинів?

Передовсім мусимо стояти непохитно і консеквентно на ясній і виразній становищі народнім руским і рішучо отрясти ся і визволити ся від усього, що спиняє розвиток рускої народности на основі чистоавстрійській. Тоді ніяке правительство не сьміє нам відказати потрібних до національно-культурного розвитку рускої народности засобів. Тоді і Поляки, хочби й шовіністи, не мати муть оружія проти нас. І задля того треба передовсім рішучо не тільки зірвати з москвофілами, але й бороти ся з всіми, що допускають ся якихсь суперечностей або неясностей.

Одначе не тільки саме правительство може довести до зміни системи. Треба ділання і з нашого боку. Ми повинні всюди користувати ся правами, які прислугують нам на законній основі нашій мові і народности, а поборювати і викорінювати в посеред рускої суспільности байдужність, маловажене або нехтоване нашої мови і тих інституцій, які пособляють культурному розвитку рускої народности в Австрії. Нехай руска суспільність знає, що ті придбання, які ми осягнули доси для нашого національно-культурного і економічного розвитку — не „дрібні

*) див. Правда 1896, ч. 28.

і хвилеві користи“, як учить п. Романчук і „Дѣло“, доказуючи софістично, що нібито „ті здобутки могли бути при інших обставинах хо-сенні, а при теперішних вони втратили свою вартість“, але нехай знає руска суспільність, що се певні і тривалі підвалини до нашого народного розвитку (катедри рускої історії, гімназії рускі і рускі школи взірцеві, Дністер, субвенції для наших народних інституцій: театру, Просвіти, наук. тов. ім. Шевченка і т. ин.). Нехай руска суспільність научить ся не тільки цінити сі придбаня і ними дорожити, але нехай і в повній мірі ними користує ся, а тим покаже, що домаганя руских послів були виправдані. Тоді не зможуть нам указувати, що нема для кого закладати руских шкіл, що нема рускої науки й літератури, що не потрібно урядникам знати руского письма і язика, бо самі Русини домагають ся латиньського або польського. Нехай до руских клас вписує ся не по 14 або 20 учеників чи учениць а по 80 або 100, як се стало ся в Ціллі, нехай на виклади історії України-Руси ходять не 7 або 10 слухачів а хочби сто-двісті, нехай Русини до всіх властей урядових відносять ся в рускій мові, а не московщиною або язичієм, тоді система конечно змінить ся, бо й власти зрозуміють, чого Русини домагають ся і що їх домаганя зовсім справедливі.

Нехай отже руска суспільність знає, що „зміна системи“, про яку безнастанно править п. Романчук залежить також від самих Русинів, а не тільки від правительства, що Русини мусять з свого боку до сего приложити рук і що раз треба понехати давнє рутенство, яким пересякла вся політика п. Романчука (*die Regierung wird für uns sorgen* = правительство най змінить систему, а решта скорше чи пізнійше само прийде — отже *wir brauchen nichts zu thun*).

Руска суспільність повинна вже раз вилічити ся з того хибного погляду, який їй піддає „Дѣло“, чи там п. Романчук, що нібито „решта скорше, чи пізнійше само прийде“. Се справдешне самодурство, що заподіває безмірні шкоди нашому народови. Нікому нічо ще само не прийшло, отже й Русини не повинні на те покладати надії, хіба що схотять приймати дитячу казку про край дармоїдів за дійсну правду. В культурнім розвитку народів відбуває ся важка боротьба, оден нарід іде з другим навзаводи, отже й Русини повинні тямити, що лише працею органічною, наукою й інтелігенцією здобудуть собі рівноправність і стануть поруч інших культурних народів. Притча пок. Яхимовича про пізнього Русина на жаль ще далека до здійсненя і Русини ще мусить добре в поті чола потрудити ся, щоби міг здігнати інших женців на культурній ниві. Тимчасом опозиційні проводирі і органи заколисують его знов до сну, присьнівуючи ему рутенську пісеньку: „Правительство най змінить систему, а решта скорше чи пізнійше само прийде!“ Отсе наука опозиційна,

що вчить лише „відпорним становищем зазначувати невдоволенє Русинів“ (власні слова п. Романчука на зборах „Народної Ради“ львівської 5 мая 1894 р.), а се сходить знов на давно осьмішений тверезими політиками рутенський *Schmerzensschrei der Ruthenen!* Як заслїплена і запаморочена сею наукою значна частина рускої суспільности, показує погляд одного з мудрагелїв опозиційних, що буває в потребі справоздавцем „Дѣла“. „Що то варта, казав він, тих кілька тисяч придбаних річно для наукового товариства ім. Шевченка, нехай би вони і пропали. Дух опозиції між народовцями варт сотки тисячів!“ Отже після погляду сего мудрагеля політичного вартїйше опозиційне крикуньство, як робота наукова і ті видання, що виходять коштом тих щорічних кількох тисячів в науковім товаристві ім. Шевченка.

Ми тимчасом иншої думки, яку висловили вже в нашім вістнику а „почином нової доби“ і навели в останньому числі. Ми певні, що тільки щира і невисуча праця органічна на кождім полі нашого національного і культурного розвитку може нас подвигнути вперед. А коли серед тої роботи стрїнемо злу волю, неохоту та неприхильність з якого небудь боку, тоді робити мемо й опозицію, однак не будемо кликати в підмогу не тільки Маркова і Щавинського, але споріднених їм Давидяків і Курдидиків, бо всі вони також противні розвиткови нашого народу яко окремішної індивідуальности в славянській семі. До успішної роботи потрібна неминучо добра організація, про яку в нас тільки все говорять і пишуть. В сій роботі органічній спиняли нас все москвофіли і уміли своєю хитростю приманити до себе частину народовців для своєї руйнуючої роботи. Споглядаючи реально на наші відносини партійні, ми зовсім не заманюємося надїєю, щоби збратана з москвофілами частина народовців так скоро прозріла і бачила сї шкоди, які наносять народови рускому такою поганою спілкою. Тому відкликуємося до всіх тих Русинів народовців, що виховалися і виростили на основі давньої громадської організації, у котрих ще не затьмився ясний погляд на нашу справу, у котрих ще не завмерло почуте, що москвофільство, се рак нашого народного організму. Відкликуємося до них, щоби в імя нашої чистої і непорочної ідеї народної єдналися і ставали до органічної роботи. Нехай до такої роботи з'єдинить ся сотня-дві щирих людей готових до саможертви, а в імя сєї ідеї поборемо всі труднощі й перепони, позбудемося того рака, що ятрить нашу суспільність. Такою реальною, позитивною й органічною роботою зміцнить ся наш народний організм а тоді мусить також наступити зміна системи!

СУЧАСНА ЛІТОПИСЬ.

(Хто винен, що в рускій громаді в Чернихівцях заведено в народній школі польскій язык урядовий, що з галицких полків вертають „спольщені“ Юрки? Премудра ілюстрація „Дѣла“. Як судія Роман Сосновскій іменував п. Романчука „одиноким заступником Галицкої і Буковинської Руси.)

Ми вже пераз наводили події, які стають певним і непохитним доказом, ствердження кількома десятками літ нашого народного життя, що кацани чи там москвофіли є ворогами національно культурного розвитку руского народу, бо вони радіб его завести в обійми єдиноспасительної на їх погляд Матушки. Недавно подало „Дѣло“ таку нову подію, що о. Курдидик, наслідник пок. о. Січинського в Чернихівцях, з ненависти до рускої мови і фонетичної правописи поставив внесенє на заведене польского языка урядового замість руского і перевів ухвалу сего внесеня проти волі селян в тамошній раді шкільній місцевій.

Ся подія викликала горячу розправу в часописях. Кождий здоровомислячий і незапаморочений чоловік бачить, що до сего довів о. Курдидик, бо кождий москвофіл волить язык польскій, німецький, латинський, як свій рідний руский, котрим навчили его цурати ся (н. пр. о. Курдидика в ставропигійській бурсі). Такої думки всі люди, що знають наші обставини, а навіть дописуватель „Дѣла“ з львівского повіту, котрий констатує, що „щось подібного може стати ся лише між Русинами“ та що „на жаль таких Курдидиків маємо о много більше, як ми самі сподіваєм ся“.

Відтак наводить подану нами недавно звістку про відсиланє руских інструкцій метрикальних виданих намістництвом фонетичною правописю, а до того додає ще інші події, які ми вже також у нашім вістнику подавали. Подаємо се до слова:

На однімъ соборчику всѣ слѣвдеканальні священники заобовязують ся словомъ чести уживати зъ урядами рускои мови, та отъ выступає передъ всѣми добре годованый патріотъ о. Гм. зъ Т. и заявляє, що вѣнъ зъ такою постановою не солідаризує ся, про те буде писати всюды по польски. Треба же знати, що се оденъ зъ тыхъ, що то всюды намагають ся вникати вѣ нашу мову якъ найбільше Маркѣвщины. — Недавно дѣстаю зъ одной окружной рады шкѣльной письмо мѣсцевої рады шкѣльной вѣ Л. и вѣ Д.; беру оба письма до рукъ, читаю и не хочу вѣрити своимъ власнымъ очамъ: ихъ написали рускѣ парохи яко предѣдателѣ мѣцевыхъ радъ шкѣльныхъ — однакъ думаєте що нашою мовою, де тамъ, по польски. — Деканъ зъ Щ. инакшою мовою якъ тѣлько польскою навѣтъ черезъ помылку не уживає вѣ своѣй кореспонденці зъ ц. к. властями, а я обавляю ся, щоби той патріотъ не захотѣвъ навѣтъ зъ нашими духовными властями переписувати ся якъ уже не по польски то по нѣмецки.

У насъ можна на сотки начислити такихъ людей, нѣбы интелігентныхъ, що на всякого рода зѣбраняхъ кричуть та горляють про своѣй патріотизмъ, вѣ дѣлахъ же своихъ суть зрадниками своего власного народа,

або за параванъ чужини хотять закрити свои переконаня, отже польщина має охоронити ихъ передъ всякими можливими докорами. Чижь всё тоті чираки маємъ мы вирѣзати або выпалати зъ нашего народного організму?! Та оно бы такъ здало ся, але щожъ зъ того! Коли схочемо переводити таку страшну ампутацію, то намъ нічого бѣльше не лишити ся хіба тѣлько кости та трощечка мяса, бо згадаймо на се, що наші невѣдрадні вѣдносини, лизунство, гіпокрізія а може и очерчене другихъ своихъ товаришѣвъ випхали такихъ маститыхъ патріотѣвъ на передній видній становища, зъ котрыхъ они дають примѣръ, а навѣть прикази своимъ підчиненымъ. Гей, гей милый Боже, що у насъ не дѣе ся! И я є певный, що всякі поступки та подвиги нашего дорогого о. Курлыдыка за якихъ десять лѣтъ забудуть ся и нашъ патріотъ за той часъ стане ще деканомъ. Наша суспѣльнѣсть не повинна мати для такихъ людей нічого бѣльше, якъ тѣлько погорду, а не величати ихъ та славити, якъ звичайно нинѣ дѣе ся. Зрадникъ, чи вѣнъ Полякъ чи Русинъ або Нѣмецъ, все лишити ся зрадникомъ!“

Дописуватель „Дѣла“ боїть ся, що коли схочемо переводити ампутацію такихъ Курдидиків і ин. москвофілів в рускої суспѣльности, то нам нічого не лишити ся, хіба тѣлько кости і трощечка мяса. А ми на се скажемо, що краще позбути ся значної частини членів, якъ має гниль обняти весь організм! Русини кілька разів забирали ся до такої ампутації, але найшли ся лікарі, що злякали ся болю і крику. Щожъ була „нова ера“, якъ не почин такої ампутації? А хтожъ помігъ кацарській гнилі дальше розширити ся, хто продовживъ їмъ житє, якъ не п. Романчук, редактори „Дѣла“ і т. ин. своїми консолідаційними змаганями? Курдидик сежъ вашъ союзникъ, а теперъ лементуєте?! Тимчасом, коли навѣть дописуватель „Дѣла“ в ч. 151 вважає такихъ Курдидиків провинниками нашего невѣдрадного положеня і такихъ подій, якъ недавна Черниховецка, то редакция „Дѣла“ у вступній статі в ч. 148, обговорюючи сю подію, дійшла до вѣсїмъ иншихъ виводів. Всему виненъ очевидно п. Барвіньскій! Барвіньскій виненъ по думці „Дѣла“ і тому, що зъ галицкихъ полківъ вертають „сполщені Юрки“, бо п. Барвіньскій „не розкривъ в делегацияхъ польонизаційну систему“.

Зазначуванє недоволеня і наріканє — се чудотворний лїк, якимъ напуває „Дѣло“ руску суспѣльнѣсть, а не вважає на те, що кажуть власні єго дописувателі (сежъ голосъ „провінції“!) п. пр. в тїмъ самімъ 148 Ч. о. Мосора, жалюючи ся, що польскі фірми розпродують на відпустахъ міжъ руский нарідъ польскі образи, молитовники і т. и. і кінчить се такою радою: „Коли ми хочемо нашъ нарідъ піднести чи релігійно, чи просвітно, чи економічно, мусимо єму наприкрити ся, бути влізливими, неутомимими, а найголовнїйше: не спускати зъ ока ні найменшої нагоди, де би дало ся щось пожиточного для него зробити та не дати ся чужимъ людямъ випередити, бо потому ино наріканя безпотрібні на латинїзацію та польонїзацію, а тутъ тимчасомъ много винна перазъ наша байдужнѣсть“. Отакъ пише дописуватель „Дѣла“, а сама редакция замѣсть в тїмъ дусі впливати на руску суспѣльнѣсть і заохочувати її до роботи органічної на кождімъ полі, користує ся навѣть такою нагодою, якъ справа Курдидика, щоби хляпнути болотомъ на п. Барвіньского, що нібито вінъ виненъ такимъ подїямъ якъ Черниховецка.

Так недавно дописуватель з пештенської вистави Т. О. (очевидно Теофилъ Окуневскій) зустрівши на мості дунайськім п. Барвіньского, вертаючого з цісарского двору, нагадав, що тим мостом їхав перед роками Деак заключати угоду угорську, і примічає іронічно, що п. Барвіньскій мабуть пересправляв в угорськими міністрами о дозвіл книжечок „Просьвіти“ на премії в руских школах в Угорщині, та додає, що угоду угорську попередив Кошут, Гергей і т. и.

П. Барвіньскій покориствував ся побутом в Пешті, щоби, як каже о. Мосора щось позиточного зробити і дійсно робив заходи в справі руских книжок в угорськім міністерстві просьвіти (про се подав звістку в „Буковині“ з своїм підписом.*) Щож з того, коли виділ „Просьвіти“ ухвалив не удавати ся до угорского міністерства о дозвіл руских книжок на премії в школах. Може справді декому здавало ся, що ліпше ждати на руского Кошута або Гергея!

Недавно з нагоди справоздання п. Романчука в Вібрії тамошний судя п. Роман Сосновскій проголосив его „одиноким заступником Галицкої і Буковинської Руси“. Політика п. Романчука в Галичині всім відома, однак про его заступництво Буковини ніхто доси не чув, тому хочемо про се дещо сказати. Ще за ери Кравза прибув до Відня Др. Стоцкый і удав ся до руского клубу (головою був ще п. Романчук) з просьбою, щоби поміг Буковинським Русинам видобути ся з під волоскої гегемонії. Коли Др. Стоцкый зобразив невідрадні відносини тамошні, заявив п. Романчук, що дякує за ті поясненя, однак руский клуб мусить передовсім мати на оці галицкі справи, а п. Підляшецкый додав, що „ми не можемо удавати ся до правительства; ануж воно дасть яку концессию, а ми може будемо мусіли перейти в опозицію!“ По такім заступництві буковинських Русинів, пішов Др. Стоцкый з п. Барвіньским „на власну руку робити політику“, і заходи не остали ся марними — а всім відомо, як тоді, а як тепер живе ся буковинським Русинам.

Оте може гіркі слова, але правдиві. Може й п. Сосновскій про се нічого не знав, та перехопив ся!

Гроза від сходу.**)

(Конець.)

Никола II. і змаганя перевороту.

Система Олександра III. і его найзнатніших дорадників здаєсь переживає своїх творців. Молодий цар Никола II., що вступив на престол в листопаді 1894, на якого покладали поступові люде в Росії великі надії, поснішив ся сильним, недвозначним словом чим скорше протягти

*) Цікава річ знати й се, що дехто в „Акад. Громаді“ називав сі заходи п. Барвіньского бляхманом, і треба було аж авторизації „Діла“, щоби молодіж тому повірила!!

***) Диви „Правда“, 1896, ч. 22.

всякі надії. Коли витали єго депутації краю у Петербурзі, освідчив цар коротко і різко, що ті, що сподіють ся скорого заведеня конституції, є недоладні сновиди, що він зовсім не думає ограничати своєї самовладности.

Отсі слова є чималої ваги: они показують, що Никола II. є рішучим абсолютистом, автократом; однак причина сего становища має свої причини де инде. Передовсім є се обава перед „крамолю“, перед змаганням перевороту, котра здержувала доси володарів Росії дати яке небудь уступство народови в уястях держави. Після московських понять причиною движеня соціального в Европі є нічо иншого як лиш лібералізм і парламентаризм. Після їх гадки на заході чи скорше чи пізніше мусить знов устрій повернути до автократизму — тому треба Росію стеречи від таких непотрібних експериментів, яких неудачу з гори мож предвидіти.

Головним питанєм остане се, чи рецепта царя Николи II. до охорони Росії перед змаганням перевороту ще дальше буде так успішною, як показалась за царя Олександра III. Погляди на се можуть бути ріжні: одні будуть твердити, що лише захованє і скріпленє автократії адужає zapewнити московській державі спокійний і хосенний розвій, другі, що як раз се, що держава так кріпко держить ся при абсолютизмі і відмавляє всім оправданним домаганням народу доведе єї до революції. Здасть ся, що ся друга гадка правдавійша: стверджують розрухи, які проявили ся в послідних часах, численні заговори, які відкрито. Анархізм і нігілізм мож було згнести сею рецептою, коли однак ідея конституціоналізму вкорінилась в цілім народі, то годі єї придавити — противно, мож скорше викликати експльозию, а вжеж студентів, що взрушились в лютім 1895 годі причислити до нігілістів.

Мож прийти до пересвідченя, що цар ступив на небезпечну дорогу, і що розчарованє, яке викликала єго промова до делегатів причинить ся до прискореня розкладового процесу, який переводить ся в Росії від давна, і безперечно прийде час, коли причинить ся до вибуху революції. А що революція ся буде зовсім иншою і много сильнійшою, як нігілізм і тероризм — се річ ясна. Тому і сусідні держави повинні на сей процес звертати бачну увагу, щоби вибух не заналив і їх крайів.

На закінченє ставить собі автор ще раз питанє: чи грозить яка небезпечність німецькому народови від сходу. Покликуючи ся на розказані вже справи, приходить до пересвідченя і рішучо твердить, що грозить; она стремишь на захід силою історичного розвою, а тишина теперішня є споводована лише внутрішними відносинами — она готує ся до удару. Внутрішній процес, внутрішні борби здержують державу від заграничної акції, однак прийде час, слідує вибух — революція проти автократизмови, і тоді вітворить ся народним пристрастям шлюза — повинь поплине на захід. Нераз мож чути справедливу гадку, що самодержство царя в московській державі є певною запорукою мира; було оно певною запорукою, як довго стояв він сильно понад прямованяiami народними. Як лишє цар кинесь в рамена опозиції, або она єго усуне, тоді шовінізм національний пошукає собі задач політичних і цілей за границею держави, тоді звернесь він на захід.

Судьба, каже автор, розмістила німецький парід між двома народами, в яких нутрі розгріваєсь борба: у Франції демократія змагаєсь знищити горожанську республіку а построи́ти нову соціалістично-комуністичну державу товпи, — в Росії розгріває ва *banque* абсолютизм з самоуправою: Німеччина глядить на се.

Процес, що збуваєсь на заході є небезпечним, бо викликує відгомін у нутрі суспільности; однак о много більше небезпечним є процес, що переводить ся на виході, а на него не вважає ся, не здаєсь собі справи з його ваги. А вжеж звернути передовсім треба на се увагу, що на виході стоїть много більше неперееднаній і много небезпечнійший ворог, що лише дожидає хвилі, коли рішене процесу позволить єму кинутись на захід і здійснити свої віковічні сні. На се звертає автор увагу Німеччини „доперва, коли се всім ясне стане у цілій німецькій державі, коли се вплине рішучо на напрям німецької політики, мож буде собі сказати, що мож сподіятись успішного відпору на всякий случай, отже і проти грози від сходу.

Евген Барвіньский.

Огляд політичний.

Австрійско-угорська монархія. На днях був гр. Голуховский на дворі цісарскім в Ішль, щоби здати справу з теперішнього положеня політичного. При сій нагоді відвідав також німецького канцлера кн. Гогенльоге в Авсе. Сей з'їзд дав неперечно також привід, обговорити сучасні питання політичні, справу критійську, заповіджений на 26 серпня приїзд царської пари до Відня і відносини тридержавного союзу до російско-французского союзу, зміну міністерства в Італії і т. п. а при тім затвердити повне порозумінє австрійської і німецької політики.

Заграниця. Вся увага політичного світа звернена на боввище критійське, звідки надходять що день суперечні вiсти. Після найновіших вiстей, Порта улягла напорови європейских держав і відкликала військового команданта Абдуля-пашу, що своїми поступками роздратовував християн, а заіменувала нового пашу підвласного генерал-губернаторови. В Македонії не прийде сего року до таких розрухів задля недостачі фондів для повстанців, а Сербія починає оцінювати прихильність Австро-Угорщини, яка тепер проявила ся в торговельних справах.

Відновлене міністерство Рудіного представило ся парламентови, а при сій нагоді міністер-президент заявив, що залишено реорганізацію війська, яка дала привід до пересиленя міністерства. Відтак парламент докінчив предложенє сицилійське.

ЗМІСТ: I. Зміна системи (кінець). — II. Сучасна літопись. — III. Гроза від сходу (кінець). — IV. Огляд політичний — V. Мазепа. — VI. Калевала

Видає і за редакцію одвічає: **Антін Березинський.**

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарского.